

Filosofie helpt niets, volgens filosoof Wouter Oudemans. ‘Filosofie is jezelf confronteren met hoe het leven, de natuur en de menselijke wereld in elkaar zit.’ En het leven? Dat is een spel. ‘Maar wel een hartstikke leuk spel.’

Ze lopen aan elke universiteit rond, van die professoren die onder studenten en docenten een grote tweedeling teweegbrengen, door de ene helft worden verafgood, door de andere verafschuwd. ‘Oudemansianen’ werden ze genoemd, de studenten aan de filosofiefaculteit in Leiden die met enkel een stukgelezen exemplaar van *Echte filosofie* onder de arm door de gangen sjokten en zich niets gelegen lieten liggen aan de colleges van de andere docenten. Elke vraag werd door hen gepareerd in een vocabulaire dat alleen te herleiden was tot de boeken van Wouter Oudemans.

De grote charme van diens colleges school in het uitgangspunt dat filosofie niet zomaar een boekwetenschap is, dat je je niet alleen door Immanuel Kants *Kritiek van de zuivere rede* heen worstelt om een tentamen te halen, maar dat je het leest opdat het je wereldbeeld op zijn grondvesten zal doen schudden.

Wouter Oudemans (63) is sinds dit najaar met vervroegd pensioen, na 26 jaar gedoceed te hebben aan de Universiteit Leiden. Het heeft nooit erg geboterd tussen Oudemans en de universiteit; hij was een buitenbeentje,

een cultfiguur, befaamd Heidegger-interpreet, leermeester van filosofen als Awee Prins en Ad Verbrugge, inspirator van velen, een charlatan volgens anderen.

Die verdeelde reacties roept hij op door de gangbare hedendaagse filosofie failliet te verklaren en tegelijkertijd zelf een andere, 'echtere' methode te ontwikkelen, zoals dat heet in zijn hoofdwerk *Echte filosofie*. Die methode is radicaal en omstreden en misschien niet helemaal redelijk, maar wel het overwegen waard.

'Er zit geen copyright op filosofie. Iedereen mag zichzelf filosoof noemen en doen wat ie wil. Het enige is dat ik mezelf graag beperk, zodat ik niet zomaar alles kan roepen, zodat het falsificeerbaar is wat ik zeg,' aldus Oudemans. 'Filosofie is, om met de oude Griek Periander te spreken, je druk maken om het geheel waarin je je bevindt. Filosofie is dan ook geen geesteswetenschap, het is niet eenvoudigweg tekstinterpretatie. Het is een confrontatie met de wereld waarin je leeft.'

Het veld van de filosofie kalft volgens Oudemans steeds verder af ten faveure van de wetenschap: 'Het mag duidelijk zijn dat filosofen een moeilijk bestaan hebben. Ooit waren ze van groot belang, maar inmiddels hebben de wetenschappen alles wat er ooit voor de filosofie te doen was opgesoupeerd. Ik herinner me nog een tijd waarin filosofen boeken schreven over de vrije wil, of over de ziel. Inmiddels is de vrije wil neurobiologie en de ziel gedrag. Dus de vraag is hoe je überhaupt nog iets kan zeggen wat de toets der kritiek kan doorstaan, iets wat niet net zo goed waar als onwaar kan zijn.'

Ontzettend ontrouw

Midden in de aardappelvelden rondom het Oost-Groningse Wedde rijst een witte villa op, geflankeerd door een aangelegd heuvelandschap waarin Oudemans de zesduizend bomen van zijn arboretum opkweekt. In een waterige nazomerzon wandelen we langs treurbeuken, -wilgen, -ceders en -sparren. Het arboretum spitst zich toe op treurvarianten. 'Het is net als bij mensen, je ziet ze in oneindig veel varianten. Ik word nu eenmaal vrolijk van treurbomen.'

Binnen staat een karretje met het omvangrijke verzamelde werk van Martin Heidegger, alsof dat op elk moment binnen handbereik te rollen moet zijn, aan tafel, in bad of in de tuin. De filosofie van Oudemans leunt zwaar op Heidegger, die stelde dat de mens het niet objectief kan hebben over de wereld waarin hij leeft omdat hij daar zelf altijd al deel van

uitmaakt.

Beweert u in uw boeken niet dat je in talkshows en tijdschriften niet over filosofie kan praten?

‘Ja, ik ben ontzettend ontrouw aan mijn eigen beginselen. Maar nu ben ik bijna aan het eind van mijn leven en kan ik wel iets blootgeven.’

U heeft altijd een wat grillige relatie gehad met de universiteit. Waar ligt dat aan?

‘Filosofie is iets wat heel langzaam gaat en waar je geen haast bij moet hebben. In het universitaire bestel heeft iedereen haast. Er moeten publicaties komen, er moeten studenten worden afgeleverd, er moet omzet worden gedraaid. Het is dus meer zo dat filosofie en de universiteit een problematische relatie hebben. Er moeten heel veel vruchten aan de boom hangen. Wat weinigen zich realiseren, is dat je voor een vrucht ook een zaad nodig hebt. En een van de grappige dingen van zaden is dat die ontzettend lang kunnen wachten voordat ze ontspruiten. Ze hebben pas een bloem laten ontkiemen uit een zaad van twintigduizend jaar oud. Zo’n zaad kan heel lang in de grond zitten en wachten totdat hij het juiste moment vindt om te ontspruiten. Dat is in de filosofie precies zo. Het kan heel lang duren voor het zin heeft om te zeggen wat je te zeggen hebt.’

De rede is universeel

In 1999 organiseerde de Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam het ‘Definitieve Heidegger-debat’ in De Balie, naar aanleiding van het verschijnen van een boek van Herman Philipse, een andere coryfee van de Nederlandse filosofie, waarin hij in een bladzijde of vijfhonderd geen spaander heel liet van het gedachtegoed van Heidegger. Oudemans zou vertellen hoe het wél de moeite waard kan zijn om Heidegger te lezen. Na de inleiding van beide professoren zouden zij met elkaar in debat gaan. Tot wanhoop van het organiserend comité weigerde Oudemans in te gaan op welke stelling dan ook.

‘Het gaat er in de filosofie niet om dat je een beetje meningen gaat zitten uitwisselen,’ zegt Oudemans hierover, ‘want het is volstrekt onduidelijk hoe je die meningen zou kunnen toetsen. Ik kan prima met iemand in gesprek gaan, maar dan hoeft je daar nog niet een soort debat van te maken waarin de één de ander vliegen afvangt. Het gaat er tenslotte toch om dat je er samen achter komt waar je als vanzelfsprekend van uitging.’ Collega-filosofen hebben, volgens Oudemans, de neiging om zich terug te

trekken in de geschiedenis van de filosofie, filosofologie zoals Mulisch dat noemde. De filosofie als tekstinterpretatie. Oudemans bedenkt liever wat de voortschrijdende inzichten van de wetenschap voor filosofische implicaties hebben, bijvoorbeeld wat het darwinisme voor ons mensbeeld betekent. In zijn nieuwe boek, *Plantaardig*, schrijft hij: ‘Dankzij het werk van de grootste naturalist aller tijden Charles Darwin blijken mensen deel uit te maken van de boom van het leven. Hun verstand heeft een genetische, dus natuurlijke grondslag. Mensen kunnen zich niet zomaar verheffen boven de natuur om haar vanuit de ivoren toren van de geest in ogenschouw te nemen.’

Het darwinisme moet een omwenteling betekenen in hoe wij naar ons bestaan kijken. De evolutieleer deelt niet alleen een klap uit aan de creationisten, het kan je er ook van doordringen dat de mens zich niet tegenover de natuur kan plaatsen omdat hij er zelf uit voortvloeit. Die natuur, in de vorm van het genoom, tekent onze identiteit, en een onafhankelijk subject kan je dus nooit meer zijn. Heidegger *meets* Darwin.

'Filosofie heeft niets te maken met troost'

Heidegger stelde dat de filosofie vanaf Descartes in de waan heeft verkeerd dat subject en object strikt van elkaar te scheiden zijn. De Verlichting hebben we er min of meer aan te danken dat de mens, zoals Descartes dat beschreef, op een objectieve, heldere en duidelijke manier de werkelijkheid kan beschrijven, zodat iedereen begrijpt waar je het over hebt. De rede is universeel en moet door iedereen geaccepteerd worden. Oudemans trekt dezelfde conclusie als Heidegger, nog gesterkt door het darwinisme: ‘Descartes zegt dat wanneer een Fransman en een Duitser het over een tafel hebben, *Tisch* en *table*, ze het toch over hetzelfde ding hebben. Zij hebben een gedachte die los is van hun taal – de taal zou alleen maar de bekleding zijn van de dingen. Maar je bent altijd al onderdeel van dat waar je het over hebt. Je staat nooit los van de dingen. Dat is een gevolg van het darwinisme.’

Het wezen van de rede is dat die universeel is. Die universaliteit komt in het geding zodra je genoom, de taal en de omgeving zo duidelijk je identiteit bepalen dat je je moet afvragen of de vertrekpunten ooit gelijk kunnen zijn. Oudemans: ‘De Verlichtingsidealen vrijheid, gelijkheid en broederschap klinken mooi, maar de vraag is of het kan. De universele aanspraak van het humanisme brengt enorme problemen met zich mee. Volgens de Duitse rechtsfilosoof Carl Schmitt is het gevolg ervan dat de

tegenstander nooit gewoon een tegenstander is, maar abject. Want hij voldoet niet aan de universele waarden. Dus hij is eigenlijk sub-humaan, want hij begrijpt het gewoon nog niet. Dus je hebt geen tegenstander, maar alleen maar mensen die onder jou zitten. Door westerse waarden universeel te maken, maak je iedereen die er andere opvattingen op nahoudt ondergeschikt.'

Er zijn toch zaken waarvan je direct kan zeggen dat ze universeel af te keuren zijn?

'Die zijn er zeker.'

Dus een relativist bent u niet.

'Nee! Wat ik zeg, en wat Heidegger op zijn manier zegt, is schoenmaker, blijf bij je leest. Probeer iets te zijn wat jou eigen is, wat bij je hoort, alleen al vanwege de traditie van de taal waarin je bent opgegroeid.'

Een onverschillige wereld

Die constatering hebben ook hun weerslag op de methode van de filosofie: 'Het filosofisch spreken moet wel aards zijn, het moet deel uitmaken van je facticiteit, dus van het gegeven dat je aan alle kanten bent overgeleverd aan de natuur en de traditie die je omgeeft. Je ziet dat je beheerst wordt door het genoom en door de eigenschappen die je hebt meegekregen met je geboorte en je geboorteplaats. En toch blijf je ervan overtuigd dat je een zelfstandig, vrij wezen bent. Het is alsof ik als subject wordt beschenen door een ster die allang is opgebrand, om met Nietzsche te spreken. De taal van het subject heeft nergens meer grip op, is halfdood en toch een hardnekkige, niet weg te krijgen parasiet.'

Dat de mens maar een passant is in een onverschillige wereld, heeft ook zijn consequenties. 'Er zijn geen doelen. Het leven zou een doel hebben als het ergens voor was. Maar het is nergens voor. Je gaat er als vanzelfsprekend vanuit dat je verantwoordelijk bent voor je daden en dat er een instantie is die jou daar op gaat afrekenen. Die gedachte is natuurlijk volstrekt achterhaald. Dat betekent niet dat ik in een hoekje moet gaan zitten treuren, maar dat ik me een hoop minder aantrek van een of andere moraal of van allerlei waarden of van het geweten dat mij is meegegeven.'

Zijn dagelijks leven deelt Oudemans met twee gezinnen. Hij schijnt er zelf echt niet om te malen dat dat niet helemaal strookt met de heersende moraal, zegt erover: 'Ik ben nu eenmaal snel verveeld, ha!' Maar zijn toon

is nogal toegewijd wanneer hij het over zijn familie heeft.

Hoe kwam u erbij om filosofie te gaan studeren?

‘Ik was een jaar of zestien en las het boekje *Wat is existentialisme?* van Bernard Delfgaauw. Ik vond het prachtig. In diezelfde tijd overleed mijn moeder – ik ging nadenken over leven en dood, enzovoorts, en las dat boek.’

Hielp dat dan, dat boek?

‘Filosofie helpt niets. Het beantwoordt alleen maar aan de behoefte om empirisch te zijn. Om jezelf geen rad voor ogen te laten draaien en je niet te laten beduvelen. Filosofie is jezelf, waar mogelijk, confronteren met hoe het leven, de natuur en de menselijke wereld in elkaar zit. Dus het heeft niets te maken met troost. Echt niets.’

Maar had u op uw zestiende dan ook al het idee dat u werd bedonderd door wat anderen over de dood zeiden of voorspiegelden?

‘Ik weet dat ik toen gewoon al precies wilde weten wat sterven inhoudt, wat decompositie is, enzovoorts. Daar zat natuurlijk niemand op te wachten. Maar ik ben er tot op de dag van vandaag mee bezig. De thermodynamica heeft er bijvoorbeeld de meest fantastische theorieën over.

Enfin, na dat boek van Delfgaauw wist ik meteen dat ik filosofie wilde studeren en ik weet ook nog wel dat mijn vader toen zei, filosofie, daar beginnen we niet aan, want daar kan geen droog brood mee verdiend worden. Toen ben ik psychologie gaan studeren, maar alras bleek dat ik daar totaal geen talent voor had. Op een gegeven moment ontmoette ik bij mijn grootmoeder Jan Groothuyse, een belangrijk arts uit die tijd. Hij vertelde dat hij filosofie studeerde bij een oude monnik, Van Gennep heette die, die ergens achteraf woonde in Amsterdam en thomistische filosofie doceerde. Vanaf dat moment ging ik daar wekelijks naar toe om me in het thomisme te bekwamen. Toen zag ik onmiddellijk, dankzij deze Van Gennep, dat dit was wat ik wilde. Dus toen ben ik naast psychologie ook filosofie gaan doen in Amsterdam.’

'Het leven zou een doel hebben als het ergens voor was. Maar het is nergens voor

U bent wel altijd aan het werk hè? Waar komt dat vandaan?

‘Mijn grootvader had een bibliotheek, ergens onderin het huis, er kwam geen daglicht bij. Daar stonden van die gigantische ebbenhouten boekenkasten. Toen ik een jaar of acht, negen was zei hij: kijk, hier zijn de boeken van de Oudemansen (veel van zijn voorvaderen schreven boeken, als medici, neerlandici en biologen, NvV). En kijk, hier is een vakje open, en daar komen jouw boeken in.’

Daar is het zaadje geplant.

‘Ja. Toch ook een beetje vanuit een familiegevoel. Dat is natuurlijk volkomen onbegrijpelijk tegenwoordig.’

En omdat u niet bedonderd wilt worden.

‘En omdat ik niet bedonderd wil worden. Door niks niet, en vooral door mezelf niet. En dat is een permanent, niet eindigend gevecht. Ontnuchteringen hè.’

Spookgestalten

Die afkeer van nonsens en zijn verlangen naar vaste grond betekenen niet dat Oudemans zeker weet dat hij het bij het rechte eind heeft. In een open brief aan een collega schreef hij eens: ‘Ik ben er niet van overtuigd dat ik op het goede pad ben, in tegendeel. Vaak bekruipt me het vermoeden dat ik spookgestalten najaag. Misschien bevind ik me in dezelfde positie als een religieus gelovige in de achttiende eeuw: ik probeer het lijk van de filosofie leven in te blazen, maar het heeft al jaren in het water gelegen.’

U doceerde wijsgerige antropologie, u houdt zich bezig met het mensbeeld vanuit filosofisch perspectief. Wat is het, zou u zeggen, wat de mens tot mens maakt?

‘Mensen willen graag beheersen. Zichzelf beheersen, de natuur beheersen, de medemens beheersen, macht uitoefenen, enzovoorts. Uiteindelijk is dat allemaal vergeefs.’

Leert u dat uw kinderen ook?

‘Ik leer ze dat alles een spel is, maar wel een hartstikke leuk spel. Alleen als je je ontzettend druk maakt over succes, is alles vergeefs. Succes is leuk, maar het is ook een spel. Er zijn geen doelen, er zijn geen waarden, dat is er allemaal niet.’

Succes is een spel, maar je wil bijvoorbeeld ook wel eens dat iemand niet dood gaat. En dan kom je bedrogen uit.

‘Dan kom je bedrogen uit. Dat is dus een vorm van wansucces, doodgaan.’ We hebben het even over het spel. Als er geen doel is en er geen waarden zijn, lijkt een kosten-batenafweging de meest voor de hand liggende richtlijn om naar te handelen. Volgens de Franse antropoloog René Girard is het aan het Nieuwe Testament te danken dat je niet alles als *tit for tat* hoeft te zien. De betekenis van die andere wang is dat niet alles economie is, dat niet alles hoeft te worden verrekend. ‘Als je echt vriendelijk bent, hoef je niets terug. Maar daar mag je wel duivels mee oppassen, anders is het gauw gedaan met je.’

Is vriendelijkheid geen waarde? Daar doet u immers niet aan, aan waarden.

‘Nou nee, het is een manier om met sommige mensen om te gaan. Ik weet niet of jij die ervaring hebt maar een heel enkele keer kan je wel eens niet-economisch zijn. Je bent wel extreem blootgesteld aan gevaar, als je vriendelijk bent. Toch is het belangrijk dat niet alles een economische verrekening is. Want het spel is er uiteindelijk ook niet om economisch te zijn, maar voor het spel.’

Gaat het in het spel dan niet om winst en verlies?

‘Je hebt natuurlijk een heleboel spellen waarin je moet winnen. Maar soms kun je een spel ook spelen om het spel. In de calculatie ben je altijd verliezer. Want de economie betekent “ik wil meer”, maar je krijgt minder en minder, want je gaat dood. Je bent altijd verliezer in het spel waarin je winst zoekt. Levende wezens, bloemetjes ook, proberen van alles, maar ze zijn natuurlijk voorbestemd – dat is de thermodynamica – om te verdwijnen. Vandaar dat je bloemetjes ook weer zo kunt beschouwen dat ze eigenlijk op niets uit zijn. Dat ze geen economisch doel dienen. Die mogelijkheid is er, om het zo te zien.’

Maar bloemen willen zich toch ook voortplanten?

‘Absoluut, daar zijn ze voor. Ze zijn kleurrijk om bijen te trekken. Het zijn lokmiddelen voor een andere instantie die zich wil voortplanten. Maar merkwaardigerwijze kun je bij een bloem toch ook zeggen, wat Heidegger dan altijd citeert van de mysticus Angelus Silesius: “*Die Rose ist ohne warum. Sie blühet weil Sie blühet.*” Het is een besef dat die bloem er ook maar gewoon is, als spel, nergens voor.

Het arboretum is óók een memento mori. Die treurbomen zijn natuurlijk mooi, en ze zijn er ook om je het besef te geven van eindigheid. Dat is geen aanleiding om te gaan lopen treuren, maar juist om het spelkarakter van je bestaan duidelijk te maken. En dat je met van alles en nog wat heel

ernstig en drukjes bezig bent, dat dat uiteindelijk op niets af is.'

Volgende maand verschijnt bij de uitgeverij van de KNNV het nieuwe boek van Oudemans, 'Plantaardig'. Eerder verschenen bij Bert Bakker 'Echte Filosofie', 'Omerta' en 'In natura'.

Meer informatie over het werk van Th.C.W. Oudemans op zijn website www.filosofie.info.

Carel Peeters

0 Reacties Vrij Nederland

Inloggen ▾

Waarom moet er worden gefilosofeerd?

Nynke van Verschuer

Liefdeloosheid in kapitalistische tijden

Frits van Exter

Blijf lezen

Het nieuws van Alain de Botton

Frits van Exter

Blijf lezen

Nynke van Verschuer
Lezing School of Life

Blijf lezen

Filosoof Markus Gabriel: 'Je moet zo veel mogelijk goeds bereiken'

Blijf lezen

Interview

Blijf lezen

Neem nu een abonnement

	+			
Papier en digitaal		Alleen digitaal		
	€ 205	€ 120		
Jaar				
	€ 108	€ 65		

Half jaar

€ 58

€ 35

Kwartaal

€ 15

€ 8

Proef